

Büky László: Ábrázolási jellegzetesség egy Jókai-regényben (A mi lengyelünk)

- 2025. 12. 03.

A tudás a világ dolgairól való tapasztalatok összessége. Az emlékezés során egy bizonyos keretet, vagyis szerkezetet választ az ember, amelyet képes valamely helyzethez kapcsolni. Így azután megért(het)i ezt a helyzetet, és a tapasztalatok gyarapod(hat)nak, tehát a tudás, az ismerettár bővül. Ebben a szövegnyelvészeti számára is hasznos az a pszichológiai fölfogás, amelyik szerint a jelentésemlékezetnek és eseményemlékezetnek szerepe van. Utóbbi mindazt jelenti, ami 'a valóságos világban általában igaz, és ahogyan összeillik'; Endel Tulvig e fölfogásáról, az episodic and semantic memoryről ld. Beaugrande, Robert de – Wolfgang Dressler 2000: 126. Valamely irodalmi mű lehetséges világában az eseményemlékezet hasonlóan megtalálható.

A mi lengyelünk című Jókai-regény eleinte 1901. novemberétől jelent meg folytatásokban (a Pesti Hírlapban, illetve a Budapesti Naplóban is), ennek következményeiről, vagyis a tárcaregény tulajdonságairól ld. Szajbély Mihály 2010: 148–157. Az író e művét is írói hanyatlása jelének tartották, ehhez a kritikai kiadásban vö. Jókai 1968: 452. Egy évszázad múltán más nézőpontok alapján (is) rámutatott a kutatás, hogy Jókai idős kori prózája gyakorta előre mutató írói technikákat használt; „[...] ez a többfelé kíséretező, de megújulni törekvő »öreg ember« [...] az irodalomban sem óhajtott »vén ember« lenni” – írta Fried István (2003: 129). – A következők eseményemlékezeti jelenséget mint az írói pozíció használatát igyekeznek bemutatni.

A mi lengyelünk a címadó Negrotin Kázmér százados és Lippay Tihamér huszár főhadnagy, valamint utóbbi menyasszonyának története. Lippay a szabadságharcban ugyan részt vett, de az azutáni életvitelében a magyar dzsentrí legrosszabb tulajdonságait testesíti meg – ld. Lengyel Dénes 1968: 185–186; Bori Imre 1981: 379 –, amelyekkel Lippay eljut a hazaárulásig. Tihamér először egy csatajelenetben jelenik meg a regényrészlet narrációjában:

„A magyar huszárságot oldalba fogta a kozákok rohama. Szélső balszárnyán az ezrednek egy fiatal főhadnagy vezetett, azt egy kozák dandár úgy találta homlokán, hogy nyergéből lebukott. Egy másik dárdadöfés a paripája szügyét érte, mire a csatamén megfordult, s elfutott a küzdteréről, magával hurcolva a kengyelvasba szorult lovasát, aztán ösztönszerűleg vágatott egy reketyés bozótig, ott végigvágta magát, de még akkor is vigyázott rá, hogy a lovasát maga alá ne gázolja.” (1. Hősök harca. Jókai 1968: 6–7; a továbbiakban csak lapszám.)

Második ábrázoltsága a hadat kísérő markotányosné, Katka szempontjából van leírva, aki az egész legénységet ismerte, a főhadnagyot is, akivel táncolt, és aki „csak úgy szórta a bankót”, és akinek vélt holttestét megvédi:

„De legjobban ismerte azt a szélről lovagló főhadnagyot; annak még a családi nevét is tudta. Tegnap is vele táncolt a bivouacon a »Hajja cica, kis Katica!« nótájára. Az ám csak úgy szórta a bankót. Mikor elrobogott mellette a délceg dalia, utána kiáltott: »Éljen Lippay Tihamér!« A tiszt meghallotta, s szalutált feléje a kardjával. [...] Láttá, amint azt a szép huszárhadnagyot egy kozák dárda homlokán találta, s kiüté a nyergéből, aztán a megsebesült paripája magával hurcolta végig a mezőn, s összerogyott a bozótban. [...] a markotányosné, a szekerét otthagya, ahhoz a bozóthoz kezdett futni, ahol Tihamért lovastul elbukni látta. Futtában a lengyel ágyúüteghez érve észrevette, hogy egy csoport rongyos alak megelőzni készül a ragadozó madarakat. Ezek az orosz tábor kísérő baskírok voltak, kik az ütközet után, rejtekeikből előbújva, hivatásuknak tárták a csatatér halottak kifosztogatni. Már közel jártak a bozóthoz, ahol Tihamér feküdt.” (2. A markotányosné. 9–11)

A következő, Lippayra vonatkozó közlésben új szereplő jelenik meg, akinek a markotányosnál közelebbi kapcsolata van vele:

„A legenda azt tanítja, hogy mikor a hét törrel átszúrt szívű Szűzanyának szeméből egy csepp könny kicsordul, s az ráhull szívtől szakadt fiának halálos sebére, az egyszerre föléd halottaiból, és életre támad.

Ezért a csodatevő könnycseppért imádkozik naphosszant egy kétségbeesett nő. A főpap unokahúga, a szép Natália. Az ő vőlegénye volt az a délceg huszárhadnagy, Lippay Tihamér”
(3. Az archangeli csodatevő szentkép. 12–13)

Negrotin Kámér százados („a mi lengyelünk”) más helyzetben látta Lippayt, el is mondja a Natáliának:

— Negrotin! Hol van Tihamér?

Alig hallható a felelet.

— Elesett a csatában.

— Hazudsz! Nem igaz! Az lehetetlen!

— Én láttam, közel hozzám, amint egy kozák dárdája leüté a lováról.

— Nem tudtad megvédeni?

— Én megöltem a gyilkosát; de őt elhurcolta a lova a csataterrről. (3. Az archangeli csodatevő szentkép. 15)

A három szereplő – Katka, Negrotin, Amália – együttes megjelenése és cselekedetei megmentik a sebesültet:

Éjjel volt már; de az égő fenyőerdő bevilágította a tájat, Negrotin jól tájékozva volt.

Katka is észrevette a közeledőket, s messziről kiabált eléjük:

— Ide, ide kapitány úr! Szép kisasszony! Itten van, akit keresnek!

Natália sikongatva futott a bozóthoz, ahol vőlegénye feküdt, térdre borult-mellé, csókjaival élesztgette, s ölében tartá a fejét, amíg a borbély a sebét bekötötte. Hanem aztán gyorsan menekülni kellett erről a gyászhelyről, mert az égő fenyőerdőről meggyulladt a bozót is. A két leány, Natália meg Katka, felkapta a karjára a Tihamér tetemét, s futott vele a szekérhez, ott elhelyezkedtek. Natália tartotta a fejét, Katka a lábait az ölében. Negrotin egy gazdátlan kozák köpenyegyet kapott fel, azt terítette rá, meg egy prémes kucsmát húzott a fejére. A borbély a

kocsi mellett ballagott, a kapitány előresietett gyalog, hírt vinni a kastélyba Tihamér életben maradásáról. (3. Az archangeli csodatevő szentkép. 16)

Az ütközet utána a vezérek főhadiszállásán, az orosz hitvallású püspök palotájában is szóba kerül Lippay:

„Éppen belépett a prelátus. Értesítést hozott a sebesült Tihamér állapotáról. Már egészen eszméletére tért, levest is ivott, rá egy korty tokajit. Sebláza nincs. A törzsorvos azt mondta, hogy kapott sebe nem veszélyes.” (4. A haditanács. 18)

A püspök unokahúga sorsáért aggódva megbízta, megkéri Negrotint, hogy Amáliát védelmezze a jövőben, ugyanis Lippayról, a vőlegényről nincs kedvező véleménye:

„A cenzúra mellett is mennyi hazafias munka jelenhetett meg! Talán szebbeket, jobbakat írnak azóta a magyar költők és tudósok, hogy a sajtó szabadabb lett? Igenis, írnak lázító szózatokat, ocsmány pasquillokat, aminek költésében különösen kitűnik az én kedves fiacskám, a Natália vőlegénye.” (4. A haditanács. 23)

Ugyancsak jellemzi (finom célzással) a püspök Negrotinnak Tihamért, amikor a várható komáromi amnesztiáról beszél, amelyet a főhadnagy is megkaphat, mivel nem kívánja elhagyni a várat:

„[...] a várban levők mind amnesztiát kapnak, nemcsak az életük, szabadságuk biztosítatik, hanem a vagyonuk elkobzásától is megmenekülhetnek. Lippay Tihamérnak szép ősi birtoka van a Felföldön. Értesz már engemet?” (5. A talány nyitja. 24)

Össze is foglalja a főpap, amit Tihamérről tart, és amiért Natália vagyonát a lengyelre bízta:

„A Rotschild-részvények elveszthetetlenek. Ez az egy biztos vagyona a húgomnak. Ezt én most mind teneked adom által. A te becsületedre bízom. Te nem szólsz erről se Natáliának, se Tihamérnak. Ne tudjanak ennek az összegnek a létezéséről. Higgyék, hogy az is elkoboztatott a többi kincseimmel együtt. Ha Tihamérnak adnám át, az egy év alatt elpocsékolná az egészet. Ismerem a gyöngé oldalait. Natália kezében örökös családi civakodásnak lenne az alapja. Nálad jó kézben lesz. Te, ha Komáromból kiszabadultok amnesztiával, ott maradsz mellettük

mint jószágigazgató, házibarát, totumfac, s a nálad jól megőrzött pénzzel, mikor nagy szükségbe jutnak, mikor már főbelövésre kerül a dolog [...]” (5. A talány nyitja. 26)

Lippay viselkedése sem megnyerő, katonatiszt volta ellenére már egy körözési nyomtatvány láttán megrémül:

„Amint az egyiket széttárta, Tihamér arca egyszerre elsápadt. Az a veres betűkkel nyomtatott kiáltvány az ő saját szerzeménye volt, melyben felhívja az ország összes lakosságát, hogy kapjon kaszára, fejszéire a barbár ellenség leöldöklésére. Meglássuk, hogy egy millió kasza nem ér-e többet, mint kétszázezer kozák dárda, osztrák szurony? A neve is alá volt nyomtatva.

A másik nyomtatvány pedig Haynau Steckbriefje volt, melyben mindenki felszólítatik, hogy a mellékelt kiáltvány szerzőjét, ahol megkaphatja, ott letartóztassa, élve vagy halva kézre kerítse. Kétszáz arany vérdíj tűzetik a fejére. Ez már elég arra, hogy elrontsa a délutáni álmot. A felhíváshoz mellékelve volt a kipécézett személyleírása is. Alacsony homlok, körszakáll, világosszőke haj. Tihamért rögtön utolérte a hideglelés. A fogai vacogtak.” (6. Hosszú az út a sírból. 33)

Amikor sebesültként mentik Lippayt, Negrotin is mond róla jellemzőt:

„Negrotin a fülét vakarta.

— Nem tudom, hogy a mi pajtásunk kiállja-e a parasztszekér rázását: a hintón is sokat nyugösködött. – Ilyen volt teljes életében. Ha diákkorunkban egy ütést kapott, mindjárt jajgatott, hogy a csontját törték. No, majd gondoskodunk róla. Két szamár hátára egy hordozó ágyat kötünk, abba elhelyezzük Timárkát, semmi porcikája sem fog fájni.” (6. Hosszú az út a sírból. 47)

A Komáromba menekülőök egy ideig egy tanyán húzzák meg magukat, itt javasasszony gyógyítja a sebesült Lippayt. A vén vajákos is véleményt formál Tihamérről (és Negrotinról is):

„ — Biz én nem is tudom, miért kell ennek megélni? Micsoda nyámnyila ember! Én a szájáról ítélek meg minden embert. Akinek ilyen kifordult ajka van, az mindig azt kívánja, ami nem szabad. Ezzel a legénnyel neked sok keserűséged lesz az életben.

— Szépen kérem, édes nénémasszony, ne mondjon rosszat a vőlegényemről, az nekem fáj.

— Jól van, no. Egy szót sem szoltam róla. De csak amondó vagyok, hogy ez a másik különb legény, az a szakállas. Nem vagyok boszorkány, jövendőmondó: de azt mondom, hogy az neked több szívdobogást fog okozni, mint a vőlegényed.” (7. A putriban. 67)

Az eseményemlékezetet a Jókai-regény lehetséges világában az első három idézett részben Lippayra vonatkozóan három ábrázolási helyzetben is megmutatkozik. Az elbeszélő pozíciója az első: „egy kozák dandár úgy találta homlokon, hogy nyergéből lebukott” (1. 6–7). A következő a markotányos nézőpontjából való ábrázoltság: „Látta, amint azt a szép huszárhadnagyot egy kozák dárda homlokon találta, s kiüté a nyergéből” (2. 9–11). A harmadik eseményemlékezeti helyzet ismét az elbeszélőé narrátoré: „Az ő vőlegénye volt az a délceg huszárhadnagy, Lippay Tihamér” (3. 12–13). Ez a három szövegrész mint eseményemlékezeti tudásdarab összegződik a a regényalak katonai tevékenységére, pontosabban sebesülésére vonatkozóan. Erről a főtisztek is szólnak: „A törzsorvos azt mondta, hogy kapott sebe nem veszélyes” (4. 18). Ezeknek a tudásdarabok összeillesztése előnyös vagy hátrányos (jeleik: \oplus , \ominus) a szereplőre vonatkoztatva és aláhúzással megkülönböztetve az elbeszélő tudásközleményét:

1. 6–7 + 2. 9–11 + 3. 12–13 + 4. 18 $\approx \oplus + (\oplus \sim \ominus) + \oplus$

A regény olvasója a mű első hét részében először a markotányostól értesül egy olyan közlésben, amely előnyösnek vagy éppen hátrányos véleménynek is tartható Tihamérről: „Az ám csak úgy szórta a bankót” (2. 9–11) Később a püspök és a lengyel beszélgetése során tudható meg jellemének előnytelen megítélhetősége, amely a bankószórást visszamenőleg is előnytelen cselekvéssé teszi, és amely paszkvillusai és ősi birtokainak a várható komáromi menlevéllel való megtartási célja engedhet meg: „írnak lázító szózatokat, ocsmány pasquillokat, aminek költésében különösen kitűnik az én kedves fiacskám, a Natália vőlegénye”

(4. 23), az allúzió meg is jelenik: „megmenekülhetnek. Lippay Tihamérnak szép ősi birtoka van a Felföldön. Értesz már engemet?” (5. 24). A püspök össze is foglalja Lippayról a véleményét: „Higgyék [Amália és Tihamér, hogy] elkoboztatott a többi kincseimmel együtt. Ha Tihamérnak adnám át, az egy év alatt elpocsékolná az egészset. Ismerem a gyöngé oldalait” (5. 26). Mindezek a tudásdarabok együttesen hátrányos ábrázoltságot mutatnak a szereplőről:

$$2. 9-11 + 4. 23 + 5. 23 + 5. 24 + 5. 26 \approx \ominus + \ominus + \ominus + \ominus + \ominus$$

A főhadnagynak nem éppen katonához méltó a tartása sem lelki, sem testi állapotában. Haynau Stecbriefjének olvasásakor „arca egyszerre elsápadt [...] rögtön utolérte a hideglelés. A fogai vacogtak” (6. 33) – írja Jókai; Negrotin pedig a sebesült szállítása kapcsán mondja: „a hintón is sokat nyügösködött. – Ilyen volt teljes életében” (6. 47).

A regény négy szakaszra oszlik, az elsőben, A sírból visszahozva címűben az utolsó Tihamérra vonatkozó vélemény a javasasszonyé, aki (látszólag?) Lippayt külső jelekből ítéli meg:

Micsoda nyámnyila ember! Én a szájáról ítélek meg minden embert. Akinek ilyen kifordult ajka van, az mindig azt kívánja, ami nem szabad. Ezzel a legénnyel neked sok keserűség lesz az életben” (7. 67)

Ezek az eseményemlékezeti megnyilvánulások az előző csoporthoz hasonlóképp hátrányosak:

$$\underline{6. 33} + 6. 47 + 7. 67 \approx \ominus + \ominus + \ominus$$

Jókai a regény vizsgálatba vont részének lehetséges világában Lippayra ábrázolt tárgyiasságként mindössze három helyen tett olyan eseményemlékezeti megnyilvánulást, amelyet az olvasó saját tudásához köthet. A többi efféle a szereplők beszélgetése révén jelenik meg, és az ő világuk

ismereteivel vannak összefüggésben. Jókai eredeti megoldása a szövegkohézió szempontjából, hogy ugyanazt az eseményt – Lippay megsebesülését – több regényalak is elmondja a saját eseményemlékezete szerint, mivel mindegyikről tudható, hogy van korábbi ismerete a katonai harcról, hiszen katona, markotányos, törzsorvos é. í. t. Hasonlóképp ugyanazt a jellemzést olvashatni a püspök, Negrotin, a javasasszony megnyilatkozásaiban. Ez az írói elbeszélő technika a tárcaregény tulajdonságaival is összevág, tudniillik minden folytatás igényel bizonyos tematikus önállóságot, amit jól mutatnak az idézett szövegdarabokhoz tartozó fejezetcímek is. Ugyanazt az eseményt vagy Lippay megítélését a regény ábrázolt valóságának más-más helyzetéből látva-szemlélve ábrázolja az író. Az idős Jókainak ez a szövegépítése, ez az eljárása a maga idejében újszerű és előremutatónak tartható.

Irodalom:

Beaugrande, Robert de – Wolfgang Dressler [2000.]
Bevezetés a szövegnyelvészetbe. Corvina, Budapest. 126.

Bori Imre 1981. Két fejezet egy Jókai-tanulmányból.
Hungarológiai Közlemények XIII. 4: 377–390.

Jókai Mór 1969. *A mi lengyelünk.* Akadémiai Kiadó, Budapest.
(Jókai Mór összes művei. Regények 66. Kritikai kiadás.)

Lengyel Dénes 1968. *Jókai.* Gondolat Kiadó, Budapest.

Szajbély Mihály 2010. *Jókai Mór.* Kalligram Kiadó, Pozsony.

Fried István 2003. *Öreg Jókai nem vén Jókai. Egy másik Jókai meg nem történt kalandjai az irodalomtörténetben.* Ister Kiadó, Budapest.

Nincs hozzászólás!

Your Email address will not be published.

Comment

Name*

Email*

- Save my name, email, and website in this browser for the next time I comment.

Hozzászólás küldése

This site uses Akismet to reduce spam. [Learn how your comment data is processed.](#)

© 2026 e-nyelvmagazin.hu. All rights reserved.